

ERGENLERİN KİŞİLERARASI İLİŞKİLERİNİ ETKİLEYEN SOSYAL YAŞANTI DEĞİŞKENLERİNİN İNCELENMESİ

Songül TÜMKAYA*

Metehan ÇELİK**

Birsel AYBEK***

ÖZET

Araştırmada ergenlerin kişilerarası ilişkilerini etkileyen sosyal yaşantı değişkenlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Örneklem akademik liselere devam eden 327 gönüllü ergenden oluşmuştur. Veriler, “Kişilerarası İlişkiler Ölçeği” ve “Kişisel Bilgi Formu” kullanılarak toplanmıştır. Analizler “t” testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), ve çoklu karşılaştırmalarda LSD kullanılarak yapılmıştır. Sonuçta kızların, besleyici ilişki tarzı erkeklerden yüksek bulunmuştur. Yaş ve gelir düzeyi arttıkça zehirleyici ilişki tarzında da bir artış görülmüştür. Zehirleyici ilişki tarz puanlarının otoriter-koruyucu tutuma sahip olan ailelerden gelen ergenlerde yüksek olduğu saptanırken, demokratik ailelerden gelen ergenlerde düşük olduğu anlaşılmıştır. Anne-baba iletişimi “her zaman uyumlu” olan ergenlerin, diğerlerine göre daha fazla besleyici ilişki tarzını kullandıkları gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kişilerarası ilişkiler, Sosyal yaşantı, Ergenler

An Investigation of Social Life Variables Affecting Adolescents’ Interpersonal Relationship

ABSTRACT

The aim of this research was to examine social life variables that affect adolescents’ interpersonal relationship. The subjects were 327 volunteer adolescents who attend the high schools. The data’s were collected by using “Interpersonal Relationship Scale” and “Personal Information Form”. The analyses were done by using “t” test, one way variance analyze (ANOVA) and LSD which was used in multiply compares. Consequently, it was found that feeding relations of the girls are more than boys. It was discovered that the poisonous relation styles have risen when the income levels and ages were raised. While discovered that poisonous relations style points were higher among the adolescents who were from the strict and preservative families, the same results weren’t seen in the adolescents who were from democratic families. If it is compared, the adolescents whose parents always have adjustable communication use feeding relation style more than the others.

Key Words: Interpersonal Relationships, Social Life, Adolescents

GİRİŞ

Sosyal yaşamın ve gelişimin doğası gereği insanlar birbirleriyle sürekli iletişim halindedir. Bu etkileşimler insan hayatının önemli bir parçasıdır. Bu sayede insanlar birbirlerine duygularını, düşüncelerini ve isteklerini

---

*Doç. Dr. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü

**Dr. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

***Dr. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

Ergenlerin Kişilerarası İlişkilerini Etkileyen Sosyal Yaşantı Değişkenlerinin İncelenmesi

aktarabilmektedirler. Kişilerarası olumlu ilişkilerin kurulabilmesi, sürdürülmesi ve bu ilişkiden doyum sağlanabilmesi için bireylerin birbirlerine duygu, düşünce ve isteklerini iletebilmeleri beklenir. Bütün bunların sağlanabilmesi için bireylerin bir takım becerilere sahip olması gerekir. İçinde bulunulan sosyal ortama uyum sağlamada kişilerarası ilişkilerin kurulması çok önemli bir role sahiptir (Sorias,1986).

Kişisel güveni geliştirmede temel basamağın sağlıklı insan ilişkilerini geliştirmeye dayalı olduğu belirtilmektedir. Erikson'un (1963) yaklaşımındaki sekiz basamak güven ya da güvensizliğin oluşmasındaki aşamayla başlar ve çocuktaki güven diğerleriyle olan ilişkiyle gelişir (Akt., Mitchell, 1990). Sullivan (1947), ergen gelişiminde sosyal gücün diğer insanların etkisine bağlı olduğunu belirtmekte ve etkili bir insanın kişilerarası ilişkilere ihtiyaç duyduğu için diğerleriyle ilişkilerini sürdürdüğünü, ender durumlarda diğerleriyle ilişkisini kesebildiğini savunmaktadır. Sullivan kişiliğin normal ya da patolojik olarak gelişmesinde insanlarla olan ilişkinin çok önemli olduğunu belirtmekte ve olumlu kişilerarası ilişkiler kurmanın mutlu ve doyum verici bir yaşam için gerekli olduğunu savunmaktadır (Akt., Muuse, 1996).

Ergenin yakın çevresi ile ilişkilerinin ve ruhsal yapısının, diğer yandan içinde yer aldığı toplumsal çevrenin üzerindeki etkisi son derece büyüktür. Duygusal ilişkilerden çevre ile iş ilişkilerine kadar yaşanan tüm etkileşim biçimleri ve bu biçimleri belirlediği bilinen sosyal ve ekonomik yapılar ve bu yapılara bağlı olarak yaşanan değişmelerin saldırganlık eğilimini etkilediği düşünülmektedir. Toplumsal normlara göre meşru bir ortamda ve geniş sosyo-ekonomik koşullarda yetişen ergenler gelecek yaşamlarında ruh sağlığı yerinde ve başarılı bireyler olabilmektedir. Ayrıca, insan psikolojisi başlangıçta aile ortamında anne-baba model alınarak biçimlenmeye başlamakta ve bu süreçte temel güven duygusunun gelişmesi ve çocuğun kendisini özerk bir birey olarak kabul etmesi (Bulut, 1990), aile üyeleri ve birinci derecede de anne ile kurulan ilişkilerin niteliğine bağlı olmaktadır. Geleceğin mimarları olacak ergenlerin, sağlıklı yetişkinler olabilmeleri ve sağlıklı nesiller yetiştirebilmeleri anne-babaların onlara model olabilecek nitelikte olumlu tutum ve davranışlar sergilemeleriyle olasıdır.

Anne-babaların çocuk yetiştirmedeki tutumları onların bilişsel, sosyal, duygusal yapılarını etkilemekte ve davranışlarında bu etki ortaya çıkmaktadır. Kritik bir dönem olan ergenlikte kuşak çatışmaları yoğun yaşanmakta ve bu da ergenlerin kendilerini aileden izole etmesine ya da uyumsuzluğa neden olmaktadır. Özellikle yaşlıları ve çevresindekilerle uyumlu ilişkiler kuramayan ergenlerin geçimsiz, hemen her zaman gergin ve sürtüşmeli, kavgacı, kural tanımayan bir profil çizdikleri görülmektedir. Ergenler üzerinde yapılan bir

Songül TÜMKAYA-Metehan ÇELİK-Birsel AYBEK

takım çalışmalarda kişilerarası ilişkiler açısından saldırganlık ile intihar davranışları arasındaki ilişki irdelenmiş saldırgan ve zorbalık gösteren ergenlerin aynı zamanda depresyon ve intihar eğilimli oldukları belirtilmektedir. Bu ergenlerin okulda, aile içi ve akranlar arasında yaşanan kişilerarası ilişkiler ve sosyal ilişkiler yönünden saldırgan eğilim gösterdikleri ve bu ergenlerinde gerek ailede gerekse akran grupları sosyal çevrede saldırgan davranışlara maruz kaldıkları vurgulanmaktadır (Kaltiala-Heino, Rimpela, Marttunen, Rimpela ve Rantanen, 1999; Klomek, Marrocco, Kleinman, Schonfeld ve Gould, 2007).

Anne-baba tutumu açısından uyumlu ve özerk bir aile ortamı içinde, bir başka deyişle demokratik bir anlayışla tutarlı ve sağlıklı ilişkiler içinde yetişen çocuk, özerk bir birey olarak yetişkin yaşamına ulaşabilir. Ailenin aşırı baskılı, otoriter tutuma sahip olması çocuğun kendine olan güvenini ortadan kaldıran, onun kişiliğini hiçe sayan bir tutumdur. Bu tutumda ana-baba katı bir disiplin uygular. Çocuk her kurala düşünmeden uymak zorunda bırakılır. Bu durumda anne ve babadan birisi, ya da her ikisinin baskısı altında olan çocuk, sessiz, uslu, nazik, dürüst ve dikkatli olmasına karşılık, küskün, silik, çekingen, başkasının etkisinde kolay kalabilen, aşırı hassas bir yapıya sahip olabilir. Suçlayan, cezalandıran ve sürekli karışan ana-babaların çocuklarının, kolayca ağlayan ve iletişim sorunları yaşayan çocuklar olduğu görülür. Baskı altında büyüyen çocuklarda, genellikle isyankar davranışlarla birlikte, aşağılık duygusu gelişebilir. Böyle bir ortamda yetişen çocuk dıştan denetimli bir kişilik oluşturur. Çünkü içinden geldiği gibi davranmak yerine olması gerektiği gibi davranmak şeklinde koşullandırılır (Yavuzer, 2007). Bu da yaşamındaki kişilerarası ilişkilerini olumsuz yönde etkiler.

Aile bir bütündür ve ebeveynler arasındaki ilişkinin özelliği tüm aile bireyleri için önemlidir. Ailedeki duygusal rahatsızlıkların, sadece eşleri değil, çocukları da olumsuz etkileyeceği vurgulanmaktadır. Sağlıklı bir aile ve evlilikte eşlerin uyumu, çocukların sosyalleşmesi için de önemli role sahiptir (Olson, 1993). Anne ve babanın aile içerisinde kurdukları iletişim biçimlerine göre ailenin diğer üyeleri, ebeveynleri model alarak sosyal yaşamda kendi kişilerarası iletişim biçimlerini ve sosyal ilişkilerini yürütmeye çalışırlar. Şirvanlı-Özen (1998), yapmış olduğu çalışmada anne-babaları ve farklı yaşlardaki çocuklarını incelemiştir. Araştırmaya katılan ailelerin bir bölümü çatışmanın çok fazla olduğu ailelerden, bir bölümü çatışmasız aileler, diğer bölümü ise boşanmış ebeveynlerden oluşturulmuştur. Araştırmada çocukların gösterdikleri davranış ve uyum problemleri ile algıladıkları sosyal destek düzeylerinin cinsiyete ve yaşa göre farklılaşıp farklılaşmadığı irdelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre çatışmalı ve boşanmış ailelerin çocuklarının, çatışmasız ebeveynlerin çocuklarına göre problem ve kaygı düzeylerinin daha

Ergenlerin Kişilerarası İlişkilerini Etkileyen Sosyal Yaşantı Değişkenlerinin İncelenmesi

yüksek olduğu, çevrelerinden daha az sosyal destek aldıkları tespit edilmiştir. Ayrıca eşler arasındaki iletişim uyumu azaldıkça çocukların saldırganlık davranışları ve uyum problemleri artış göstermiştir. Aynı şekilde Markiewicz, Doyle ve Brendgen (2001) anne-babaların evlilik içindeki iletişim kalitesiyle birlikte annelerin sosyal işbirliğindeki kalitesinin de ergenlerin sosyal davranışlarını belirlediğini ifade etmişlerdir. Ayrıca ergenlerde saldırganlık davranışlarının, kişilerarası ilişkilerindeki başarısızlığın, ergenin intihar davranışlarının nedenleri yaşadığı olumsuz ev koşulları olarak belirtilmiştir (Kelly, Lynch, Donovan ve Clark, 2001). Buna ek olarak ebeveynlerin çocukları ile çok düşük düzeyde ya da hiç ilgilenmemeleri, ilgisiz ebeveyn tutumları ve ailenin psikiyatrik bir geçmişinin olması da ergenlerde intihar, kişilerarası ilişkilerde asosyal ya da anti-sosyal davranışlar göstermesine, ilaç, alkol, uyuşturucu kullanımına ve erken cinsel yaşamla karşılaşmalarına neden olmaktadır (King, Schwab-Stone, Flisher, Greenwald, Kramer ve Goodman 2001; Kandel, Raveis ve Davies, 1991; Bae, Ye, Chen, Rivers ve Singh, 2005; Miller, ve Taylor, 2005; Reinherz, Giaconia, Silverman, Friedman, Pakiz ve Frost, 1995).

Bu bağlamda ergenlerin kişilerarası ilişkilerinde ve sosyal yaşantılarında ebeveynlerin ve akranların önemli etkilerinin olduğu söylenebilir. Ergenler açısından var olan durumu belirlemek için yapılan bu çalışma, ergenlerin kişilerarası ilişkilerini etkileyen sosyal yaşantı değişkenleri arasındaki ilişkiyi ortaya koyabilmeyi amaçlamaktadır. Bu temel amaç doğrultusunda araştırmada “Ergenlerin kişilerarası ilişkiler ölçeğinin, besleyici ve zehirleyici ilişki tarzları alt ölçekleri ile toplam puanları; cinsiyet, yaş, gelir düzeyi, anne-baba tutumu ve anne-baba iletişim uyumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?” sorusuna cevap aranmıştır

YÖNTEM

Örneklem

Araştırmanın örneklemini Adana'nın merkez ilçelerindeki akademik liselere devam eden ve gönüllü olan 193'ü kız, 134'ü erkek olmak üzere toplam 327 ergen oluşturmuştur. Araştırmaya katılan ergenlerin, 114'ü birinci, 108'i ikinci ve 105'i üçüncü sınıf öğrencisidir. Araştırmanın yapıldığı dönemde dördüncü sınıf öğrencileri YGS sınavına girmeye hazırlandıklarından örnekleme alınmamışlardır. Ergenlerin yaşları 15-17 arasında değişmektedir. Yaş ortalaması 16.34'dır (SD= .76).

Veri Toplama Araçları

Kişilerarası İlişkiler Ölçeği: Şahin, Durak ve Yasak (1994) tarafından kişilerarası ilişkileri ölçmek amacıyla geliştirilen ölçek 31 maddeden oluşmaktadır. Her madde 0-3 arasında değişen Likert tipi bir ölçek üzerinde

Songül TÜMKAYA-Metehan ÇELİK-Birsel AYBEK

değerlendirilmektedir. Ölçme sonucunda ölçekten üç ayrı puan elde edilmektedir. Bunlar; Besleyici ilişki tarzları, Zehirleyici ilişki tarzları ve her ikisinin birleşiminden elde edilen toplam puandır. Yüksek puanlar kişilerarası ilişkilerde olumlu bir tarzın göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Ölçeğin Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı toplam puan için .79 olarak bulunmuştur. Tek ve çift maddelerden elde edilen iki yarım test güvenirliği $r=.63$ olarak hesaplanmıştır. Madde toplam puan korelasyonları .10 ile .48 arasında değişmektedir.

Uzamaz (2000) kendi çalışması için ölçeğin güvenirliğine yeniden bakmış ve Cronbach Alfa güvenirlik katsayısını; Besleyici ilişki tarzları alt ölçeği için .71; Besleyici ilişki tarzları alt ölçeği için .69 ve toplam puan için .70 olarak bulmuştur.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından geliştirilen bu formda ergenlerin; okul, cinsiyet, yaş, gelir düzeyi, anne-baba tutumu ve anne-baba iletişim uyumunu belirlemeye yönelik sosyal yaşantı değişkenlerine yönelik sorular yer almıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde “*t*” testi ve tek yönlü varyans analizinden (ANOVA) yararlanılmıştır. Anlamlı farklılıkların çıktığı gruplarda farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için LSD testi kullanılmıştır. İstatistiksel işlemler SPSS 11.5 paket programı aracılığıyla yapılmıştır. Tüm analizlerde anlamlılık düzeyi .05 olarak alınmıştır.

BULGULAR

Araştırmada kullanılan “*t*” testi ve tek yönlü varyans (ANOVA) analizi sonuçları aşağıda sırasıyla verilmiştir. Ergenlerin cinsiyetlerine göre kişilerarası ilişkiler ölçeğinin alt ölçekleri ve toplam puanlarına ilişkin “*t*” testi sonuçları Tablo 1 de görülmektedir.

Ergenlerin Kişilerarası İlişkilerini Etkileyen Sosyal Yaşantı Değişkenlerinin İncelenmesi

Tablo 1: Ergenlerin cinsiyetlerine göre kişilerarası ilişkiler ölçeğinin alt ölçekleri ve toplam puanlarına ilişkin t testi sonuçları

Alt ölçekler	Cinsiyet	N	$\bar{x}$	SS	t
Besleyici ilişki tarzları	Kız	193	31.38	7.37	3.44*
	Erkek	134	28.49	7.64	
Zehirleyici ilişki tarzları	Kız	193	12.82	6.51	-3.79*
	Erkek	134	15.73	7.25	
Toplam	Kız	193	44.20	9.92	-.012
	Erkek	134	44.22	11.31	

* $p < .05$

Yapılan “t” testi analizi sonucunda cinsiyete göre, kişilerarası ilişkiler ölçeğinin besleyici ($t(327) = 3.44, p < .05$) ve zehirleyici ilişki tarzları ($t(327) = -3.79, p < .05$) alt ölçek puanları açısından anlamlı bir fark bulunmuştur. Kızlarda, besleyici erkeklerde ise, zehirleyici ilişki tarzının daha fazla olduğu saptanmıştır. Toplam puan açısından cinsiyete göre anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Yaş değişkeninin yalnızca, zehirleyici ilişki tarzı alt ölçek ($F(2,324) = 5.79, p < .05$) puanı açısından anlamlı bir etkisinin olduğu görülmüştür. Aritmetik ortalamalardan yaşça büyük olan ergenlerin, küçük olanlara göre zehirleyici ilişki tarzını daha çok kullandıkları saptanmıştır.

Tablo 2: Ergenlerin yaşlarına göre kişilerarası ilişkiler ölçeğinin alt ölçeklerine ve toplam puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları

Alt ölçekler	Yaş	N	$\bar{x}$	SS	F	LSD
Besleyici ilişki tarzları	15	57	30.04	7.50	.06	
	16	99	30.41	6.99		
	17	171	30.12	8.02		
Zehirleyici ilişki tarzları	15	57	12.49	5.63	5.79*	17>16 17>15
	16	99	12.77	6.81		
	17	171	15.25	7.25		
Toplam	15	57	42.53	9.14	2.26	
	16	99	43.18	10.06		

Songül TÜMKAYA-Metehan ÇELİK-Birsel AYBEK

17   171   45.36   11.06

* $p < .05$

Tablo 2'ye bakıldığında besleyici ilişki tarzları alt ölçeği ile toplam puanın yaşa göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir ($p > .05$).

Gelir düzeyine göre ergenlerin, zehirleyici ilişki tarzı alt ölçek puanları ($F(5,321) = 2.24, p < .05$) anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır. Yapılan LSD analizi sonucunda farkın gelir düzeyi “1251-1500 TL” ve “1001-1250 TL” arasında olanlar ile “751-1000 TL” olanlardan kaynaklandığı belirlenmiştir.

Tablo 3: *Ergenlerin gelir düzeyine göre kişilerarası ilişkiler ölçeğinin alt ölçeklerine ve toplam puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları*

Alt ölçekler	Gelir Düzeyi (TL)	N	$\bar{X}$	SS	F	LSD
Besleyici ilişki tarzları	(1) 500 ve altı	35	29.66	7.62	1.18	
	(2) 501-750	62	29.60	7.67		
	(3) 751-1000	49	28.78	7.64		
	(4) 1001-1250	79	31.01	7.29		
	(5) 1251-1500	46	32.02	8.42		
	(6) 1500 ve üstü	48	30.14	7.01		
Zehirleyici ilişki tarzları	(1) 500 ve altı	35	13.03	7.43	2.24*	5>3 5>4 3>4
	(2) 501-750	62	13.53	6.56		
	(3) 751-1000	49	15.14	6.19		
	(4) 1001-1250	79	12.43	6.05		
	(5) 1251-1500	46	16.02	8.09		
	(6) 1500 ve üstü	48	14.71	7.04		
Toplam	(1) 500 ve altı	35	42.69	12.18	1.72	
	(2) 501-750	62	43.13	10.30		
	(3) 751-1000	49	43.93	9.62		
	(4) 1001-1250	79	43.44	9.05		
	(5) 1251-1500	46	48.07	12.40		
	(6) 1500 ve üstü	48	44.85	8.93		

* $p < .05$

Ergenlerin Kişilerarası İlişkilerini Etkileyen Sosyal Yaşantı Değişkenlerinin İncelenmesi

Tablo 3'ten de anlaşılacağı gibi besleyici ilişki tarzları alt ölçeği ile toplam puanın gelir düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı bulunmuştur($p>.05$).

Yapılan “*t*” testi analizi sonucunda anne-baba tutumuna göre kişilerarası ilişkiler ölçeğinin zehirleyici ilişki tarzları alt ölçek puanları ($t(327)=2.50, p<.05$) arasında anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. Zehirleyici ilişki tarzları otoriter-koruyucu tutuma sahip olan ailelerden gelen ergenlerde daha yüksek bulunurken, demokratik ailelerden gelen ergenlerde daha düşük bulunmuştur.

Tablo 4: *Ergenlerin anne-baba tutumlarına göre kişilerarası ilişkiler ölçeğinin alt ölçeklerine ve toplam puanlarına ilişkin t testi sonuçları*

Alt ölçekler	Anne-Baba Tutumları	N	$\bar{x}$	SS	<i>t</i>
Besleyici ilişki tarzları	Demokratik	117	30.87	7.47	-1.21
	Otoriter- Koruyucu	210	29.81	7.67	
Zehirleyici ilişki tarzları	Demokratik	117	12.74	6.54	2.50*
	Otoriter- Koruyucu	210	14.73	7.10	
Toplam	Demokratik	117	43.61	9.74	.77
	Otoriter- Koruyucu	210	44.54	10.90	

* $p<.05$

Tablo 4 incelendiğinde besleyici ilişki tarzları alt ölçeği ile toplam puan açısından anne-baba tutumuna göre anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir($p>.05$).

Varyans analizi sonucunda anne-baba iletişim uyumunun besleyici ilişki ($F(2,324)=3.05, p<.05$) tarzında anlamlı bir etki yarattığı anlaşılmıştır. Aritmetik ortalamalardan anne-baba iletişimi her zaman uyumlu olan ergenlerin, anne-baba iletişimi “bazen uyumlu” ve “hiçbir zaman uyumlu olmayanlara” göre daha yüksek besleyici ilişki tarzını kullandıkları saptanmıştır.

Tablo 5: Ergenlerin anne-baba iletişim uyumuna göre kişilerarası ilişkiler ölçeğinin alt ölçeklerine ve toplam puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları

Alt ölçekler	Anne- Baba İletişim Uyumunu	N	$\bar{X}$	SS	F	LSD
Besleyici ilişki tarzları	(1) Bazen	85	30.02	6.98	3.05*	3>2
	(2) Çoğunlukla	135	29.30	7.11		
	(3) Her zaman	103	31.73	8.57		
Zehirleyici ilişki tarzları	(1) Bazen	85	14.89	6.69	1.54	
	(2) Çoğunlukla	135	13.91	6.95		
	(3) Her zaman	103	13.12	7.05		
Toplam	(1) Bazen	85	44.92	9.56	.98	
	(2) Çoğunlukla	135	43.21	9.81		
	(3) Her zaman	103	44.84	12.13		

* $p < .05$

Tablo 5'te de görüldüğü gibi ergenlerin zehirleyici ilişki tarzları alt ölçeği ile toplam puanda anne-baba iletişim uyumu açısından anlamlı bir fark yaratmamıştır ($p > .05$).

TARTIŞMA VE YORUM

Araştırmada cinsiyet açısından kız ve erkek ergenlerin kişilerarası ilişkileri incelenmiş ve kızların erkeklere göre besleyici ilişki davranışlarını daha fazla kullandıkları gözlenmiştir. Safran (1990) ilişkilerin sürdürülmesi ve değiştirilmesinde kişilerarası yöntemlerden söz etmiştir. Bilişsel kişilerarası döngü ve kişilerarası şema kavramlarının bireylerarası ilişkilerdeki önemini vurgulamıştır. Kişilerarası şemayı kişilerarası geçmiş deneyimlerin seçilerek yeniden düzenlenmesi olarak tanımlamakta ve kişilerarası ilişkiyi sürdürme ile bağlantılı olduğunu belirtmektedir. Bilişsel kişilerarası döngü ise, uyumsuz ve fonksiyonel olmayan davranışların devam ettirilmesi olarak tanımlanmaktadır. İçinde yaşanan toplumun kızlara ve erkeklere yüklediği cinsiyet rolleri ergenlerin cinsiyetlere dair bazı bilişsel yapılara sahip olmalarına sebebiyet vermektedir.

Cinsiyet rolleri açısından kızların daha sevecen, şefkatli, yardımsever, paylaşımcı, fedakâr vb. bilişsel yapılara yönelik yetiştirildikleri söylenebilir. Bu bağlamda kızların toplumdaki diğer bireylerle ilişki kurmalarındaki nitelikler

Ergenlerin Kişilerarası İlişkilerini Etkileyen Sosyal Yaşantı Değişkenlerinin İncelenmesi

besleyici ilişki tarzına yönelik bilişsel yapıyı ortaya çıkarmış olabilir. Erkekler ise tam tersi cinsiyet rolleri ile ilgili bir bilişsel yapıya sahip yetiştirilmektedir. Bu yetiştirilme tarzı ile ilgili bilişsel yapıdaki farklılık kızlar ve erkeklerin farklı kişilerarası ilişki tarzlarını benimsemelerine neden olmuş olabilir. Yapılan çalışmalarda cinsiyet rolleri kişilerarası ilişkiler açısından değerlendirildiğinde özellikle cinsiyet rolleri açısından maskülen erkeklerin cinsel şiddet, sözel ve fiziksel şiddete daha yatkın oldukları ifade edilmektedir. Ayrıca, klasik cinsiyet rollerine sahip erkeklerin ilişkiyi sürdürme becerilerinde samimiyeti sürdürme ve aile içi ilişkilerinde kurulması gereken sıcaklık ve sevecenlik açısından zorluk çektikleri belirtilmektedir (Jakupcak, Lisak, ve Roemer, 2002; Parrot ve Zeichner, 2003). Literatürde ergenlerle ilgili saldırganlık, zorbalık, intihar eğilimli olmak, başkasına zarar vermek gibi değişkenlerin ele alındığı çalışmalarda ise cinsiyet açısından sosyal ilişkilerde zorbalık, saldırganlık, intihara teşebbüs gibi unsurlar açısından farklılık görülmediği ifade edilse de bazı çalışmalarda erkeklerin kızlara göre daha zorba, saldırgan, kişilerarası ilişkilerde daha kavgacı olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca erkeklerin kavgada, saldırıya uğradıklarında kendilerini korumak adına silah taşıdıkları ve bu nedenle kızların, erkeklere oranla okulda kendilerini daha güvensiz hissettikleri de belirtilmektedir (DeVoe, Peter, Kaufman, Miller, Noonan ve Snyder, 2004; Pickett, Craig, Harel, Cunningham, Simpson ve Molcho, 2005; Nickerson ve Slater, 2009).

Çalışmada yaş açısından ergenlerin kişilerarası ilişki biçimleri incelenmiş ve elde edilen sonuçlarda ergenlerin yaşları arttıkça zehirleyici ilişki tarzını daha fazla gösterdikleri tespit edilmiştir. Ergenlerin içinde yaşadığı dönem dikkate alındığında sorunlu ve problemlili bir dönemden geçtikleri ifade edilebilir. Yaş ilerledikçe bu döneme dair sorunların kaynağının gelişmekte olduğu kişiliği, ailesi, okul ve okul çevresi ile ilgili olduğu söylenebilir. Bu sorunlarla, kendisine yardımcı olabilecek iyi model ya da modeller ile karşılaşmadığı için başa çıkamayabilir. Bu açıdan ergen güvensizlik ve içe kapanma, soyutlanma yaşayabilir. Ergenlikte ilerledikçe zehirleyici ilişki tarzında artışın kaynağı bu durum olabilir. Ergenlik sorunlu ve kendi kimliklerini bulmaya çalıştıkları bir dönemdir. Bu bağlamda ergenlik döneminde ilerledikçe hayatında çatışmalar artmakta ve yaşadığı aile ortamından kendini soyutlamaktadır. Ergenlik hızlı ve geniş kapsamlı bir değişim dönemidir. Bu dönemde ergen hem fiziksel hem zihinsel açıdan anlamlı değişimler yaşamaktadır. Aynı zamanda ebeveynler, öğretmenler ve yaşlılar, ergenin zihinsel ve toplumsal sorumlulukları hakkında yeni beklentiler ortaya koymaktadır. Bu beklentiler genel anlamda bir meslek sahibi olması anlamında üniversite sınavını kazanması, yetişkin yaşam tarzını benimsemesine dair beklentiler ve buna benzer birçok beklenti ile ergen yaş olarak ilerledikçe daha

Songül TÜMKAYA-Metehan ÇELİK-Birsel AYBEK

fazla karşılaşmakta buda ergenin zehirleyici ilişki biçimini benimsemesine ve saldırgan tepkiler vermesine neden olabilmektedir (Gander ve Gardiner; Akt: Onur, 2007). Nickerson ve Slater (2009) yaptıkları çalışmada Amerika’da lise öğrencilerinin ergenlik yaşlarını kriter almış ve ergenleri zorbalık, saldırganlık, intihar girişimi, silah taşıma ve ateşleme, etnik köken açısından ergenleri incelemiş ve yaş açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Yani ergenliğin başında, ergenliğin ortalarında ya da ergenliğin sonunda bulunan öğrencilerin hangi yaş düzeyinde olurlarsa olsunlar zorba, saldırgan davranışlar, intihar girişiminde bulunma, silah taşıma ve ateşleme gibi tutumlar sergilediklerini belirtmişlerdir.

Bu dönemde ergenlerin özellikle aile ortamında kendilerine olumlu model olabilecek bireyler ile zaman geçirmesi karşılıklı empatik bir anlayışla ergenin ve yetişkinin birbirini daha iyi anlamaya çalışmasına yardımcı olan kalıcı ve sağlıklı insan ilişkilerini geliştirmesi hem kişisel gelişimini hem de kişisel güvenini arttıracaktır. Ergenlerin yaşadığı aile ortamı, ekonomik koşullar, ebeveynlerle ilişkileri ve tutumları ergenin kişilerarası ilişkilerini olumlu ve olumsuz yönde etkileyebileceği vurgulanmıştır (Byrne, Davenport ve Masanov, 2007; Sim, 2000). Bu da besleyici ilişki kurma tarzında artışa neden olacaktır. Çalışmada elde edilen sonuçlardan biri ise toplam besleyici ve zehirleyici ilişki tarzları puanlarının yaşa göre farklılaşmamasıdır. Bu beklenilmeyen bir sonuçtur. Ergenlik döneminde ailenin bireyin gelişimi açısından etkisi büyüktür. Sağlıklı aile üyelerinin duygusal, düşünsel, kişisel yönden gelişimine yardımcı olan, benlik ve kişilik gelişiminde olumlu model oluşturan, farklılıkları özümseyen, üyelerinin güvenlik ve maddi ihtiyaçlarını karşılayan, problemleri ortak bir anlayışla çözmeye çalışan aile olarak tanımlanır (Gladding, 2002). Sağlıklı aile problemlerin var olduğu ama çözüm yollarının birlikte arandığı bir yapıya sahiptir. Ergenlerin aile yapıları ne kadar da iyi olsa da ebeveyn ve ergen arasında kuşak çatışmaları yaşanmaktadır. Ayrıca aile yaşantısı iyi olmayan ergenler ise ergenlerde de aile içi çatışmalar yaşanmaktadır. Ergenlerin döneme uyum düzeyleri ile stres yaratan unsurlar arasındaki ilişki incelenmiş elde edilen sonuçlar akademik ihtiyaçların, akranların, önemli yaşam olaylarının aile yapısı ne olursa olsun pozitif ve negatif açıdan ergenleri etkileyebildiği ifade edilmiştir (Suldo, Shaunessy, Thalji, Michalowsk ve Shaffer, 2009).

Elde edilen bir diğer sonuç ise ergenlerin gelir düzeyi arttıkça zehirleyici ilişki tarzını daha fazla kullanmalarınıdır. Literatür tarandığında bu konuda yapılmış farklı araştırma sonuçları söz konusudur. Çuhadaroğlu ve ark., (2004) tarafından yapılan, Türkiye Bilimler Akademisinin desteklediği “Ergen ve Ruhsal Sorunları Durum Saptama Çalışmasından Şiddete Yönelik Bazı

Ergenlerin Kişilerarası İlişkilerini Etkileyen Sosyal Yaşantı Değişkenlerinin İncelenmesi

İzdüşümleri” konulu araştırmada ortaya çıkmıştır. Araştırmada en az şiddete maruz kalanların üst sosyo-ekonomik düzeyde olduğu belirlenirken, düşük sosyo-ekonomik düzeyde bulunan ergenlerin ise daha fazla şiddete maruz kaldıkları saptanmıştır.

Bu çalışmada ise üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin zehirleyici ilişkiler tarzını daha çok benimsedikleri gibi farklı bir sonuca ulaşılmıştır. Ekonomik güç arttıkça bireylerin sosyo-kültürel düzeylerinin de buna paralel olarak gelişmesi kaçınılmazdır. Ancak gelişmekte olan ülkelerde hızlı ekonomik değişimler sosyo-kültürel yaşamda da yozlaşmayı beraberinde getirmektedir. Bu durum bireylerin düşüncelerini, duygularını olumsuz etkileyerek onları bencil, çıkarıcı, paranın güç olarak kullanılabilceği bir meta olarak görmelerine neden olabilmektedir. Gelir düzeyinin artması sağlıklı ve bilinçsiz hızlı sosyo-kültürel değişim, ergenlerin zehirleyici ilişki kurma tarzını benimsemelerinin nedeni olabilmektedir.

Ekonomik açıdan sınıfsal farklılıklar bireylerin farklı kişilik özelliklerine sahip olmalarına neden olmakta bunda ise ebeveynlerin yetiştirme tarzının büyük etkisi olduğu belirtilmektedir. Hızlı sınıfsal değişimi yaşamış ailelerde ebeveynler çocuklarını ileride kendi ideallerini gerçekleştirecek tarzda yetişmelerini ve kişilik sahibi olmalarını istemektedir. Eğer ebeveyn kişilik özellikleri açısından çocuğa kötü bir model oluşturuyor ise çocuk baskıcı, çıkarıcı, başkalarını kullanabilen, paylaşımdan uzak, bencil, kibirli ve parayı araç değil de amaç olarak algılayan bir birey olarak yetişebilmektedir (Kağıtçıbaşı, 1990). Bu koşullar içinde düşünüldüğünde ergenlerin zehirleyici ilişki tarzını benimsemeleri beklenen bir sonuç olarak kabul edilebilir.

Araştırmada sonuçlar, otoriter-koruyucu anne-baba tutumu ile yetişen ergenlerin demokratik tutum ile yetişenlere göre daha çok zehirleyici ilişki tarzını kullandıklarını göstermiştir. Otoriter-koruyucu ebeveyn tutumu ile yetişen bireylerin daha çok despot, bencil, direnç gösteren, yaratıcılıktan uzak, kuralcı, diğerlerine düşmanca davranan bireyler olarak yetiştikleri ifade edilmektedir. Bu tarz bir yetiştirme yöntemi de ergenlerin kişilerarası ilişkilerinde zehirleyici ilişki tarzını göstermeleri için bir zemin hazırlamış olabilir (Senemoğlu, 2007; Kağıtçıbaşı, 1990).

Araştırma sonucunda, her zaman uyumlu bir iletişim tarzı sergileyen anne-babalara sahip olan ergenlerin daha fazla besleyici ilişki tarzını gösterdikleri anlaşılmıştır. Yapılan çalışmalarda olumlu iletişim becerilerine sahip olan bireylerin problem çözme ve sosyal ilişki kurma becerilerine sahip oldukları ve olumlu ilişki sürdürme ve bağ oluşturma açısından uyumlu iletişim becerisinin önemli bir rolü olduğu belirtilmektedir (Uzamaz, 2000, Çam, 1997,

Korkut, 1996). Ergenlerin aile ortamında bu tarz bir iletişim biçimini model almaları besleyici ilişki tarzını benimsemelerine neden olmuş olabilir.

ÖNERİLER

Ergenlik dönemi kritik bir dönem olmasından dolayı ortaöğretim öğrencilerinin bu dönemi daha az problemle atlatabilmeleri için ergenlere içinde buldukları gelişim dönemiyle ilgili olarak konferansların ve kişilerarası ilişkilere dair beceri eğitimi içeren grupla psikolojik danışma etkinliklerinin okullarda okul psikolojik danışmanları tarafından verilmesi ve kişilerarası iletişim becerilerin artırılması önerilebilir.

Ergenlerin sosyal ilişkilere dair problemlerin altında yatan unsurlardan biri de aile yaşamı ve ebeveynlerdir. Bu nedenle ergenlerin ailelerine ergenlik içerisinde olan çocuklarının gelişimlerine yönelik konsültasyon çalışmaları okullardaki psikolojik danışmanlar aracılığı ile velilere verilerek onların kişilerarası ilişkilerde ve sosyal ilişkilerinde başarılı olmaları sağlanabilir.

Diğer yandan, ortaöğretimde görev yapan branş ve sınıf rehber öğretmenlerinin de ergenlerin kişilerarası besleyici ilişki tarzları ve sosyal iletişim becerileri geliştirmelerinde rol modeli olabilmeleri için etkili iletişim becerileriyle ilgili hizmet içi eğitim almaları önemlidir.

Ayrıca, saldırgan davranışların altında yatan olumsuz duygular öfke, kırgınlık gibi iki önemli duygudur. Bu nedenle ergenlere, velilere ve öğretmenlere duygu kontrolü eğitimleri verilerek onların kişilerarası etkileşim becerilerini geliştirmek ve saldırgan davranışlarını kontrol etmeleri sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Ayan, S. (2007). Aile içinde şiddete uğratan çocukların saldırganlık eğilimleri, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, V(8): 206-214.
- Bulut I. (1990). *Genç Anne ve Çocuk İstismarı*. Ankara, Bizim Büro.
- Byrne, D. G., Davenport, S. C., & Mazanov, J. (2007). Profiles of adolescent stress: The development of the adolescent stress questionnaire. *Journal of Adolescence*, V(30): 393-16.
- Çam, S. (1997). İletişim Becerileri Eğitimi Programının Öğretmen Adaylarının Ego Durumlarına ve Problem Çözme Becerisi Algılarına Etkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Çuhadaroğlu, Ç. F., Canat, S., Kılıç, E., Şenol, S., Rugana, N., Öncü, B., Gündüz Hoşgör, A., Işıklı, S., & Avcı, A. (2004). TUBA, Adolescent and psychic problems: Study of state determine, *Science Academy Reports*. Sayı: 4. Ankara: TÜBİTAK Pres.

Ergenlerin Kişilerarası İlişkilerini Etkileyen Sosyal Yaşantı Değişkenlerinin İncelenmesi

- DeVoe, J. F., Peter, K., Kaufman, P., Miller, A., Noonan, M. & Snyder, T. D. (2004). *Indicators of schoolcrime and safety: 2004*. NCES 2005–002/NCJ 205290. Washington, DC: U.S. Departments of Education and Justice.
- Gladding, S. T. (2002). *Family therapy. History, theory and practice*. Third Edition. Merrill Prentice Hall
- Jakupcak, M., Lisak, D., & Roemer, L. (2002). The role of masculine ideology and masculine gender role stress in men's perpetration of relationship violence. *Psychology of Men & Masculinity*, V(3): 97–106.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1990). *İnsan Aile Kültür*. (3. Basım). İstanbul. Remzi Kitapevi.
- Kaltiala-Heino, R., Rimpela, M., Marttunen, M., Rimpela, A., & Rantanen, P. (1999). Bullying, depression, and suicidal ideation in Finnish adolescents: School survey. *British Medical Journal*, V(319): 348–351.
- Kandel, D. B., Raveis, V. H., & Davies, M. (1991). Suicidal ideation in adolescence: Depression, substance use, and other risk factors. *Journal of Youth and Adolescence*, V(20): 289–309.
- Klomek, A. B., Marrocco, F., Kleinman, M., Schonfeld, I. S., & Gould, M. S. (2007). Bullying, depression, and suicidality in adolescents. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, V(46): 40–49.
- Korkut, F. (1996). İletişim becerileri eğitiminin lise öğrencilerinin iletişim becerilerini değerlendirmelerine etkisi. *3P (Psikiyatri, Psikoloji ve Psikofarmakoloji)*, V(4): 191-198.
- Kelly, T. M., Lynch, K. G., Donovan, J. E., & Clark, D. B. (2001). Alcohol use disorders and risk factor interactions for adolescent suicidal ideation and attempts. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, V(31): 181–193.
- King, R. A., Schwab-Stone, M., Flisher, A. J., Greenwald, S., Kramer, R. A., & Goodman, S. H., et al. (2001). Psychosocial and risk behavior correlates of youth suicide attempts and suicidal ideation. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, V(40): 837-846.
- Markiewicz, D., Doyle, A.B., & Brendgen, M. (2001). The quality of adolescents' friendships: Associations with mothers' interpersonal relationships, attachments to parents and prosocial behaviors. *Journal of Adolescence*, V(24): 9-22.

Songül TÜMKAYA-Metehan ÇELİK-Birsel AYBEK

- Mitchell, C.E. (1990). "Development or restoration of trust in interpersonal relationship. *Adolescence*, V(25): 847-855.
- Miller, T. R., & Taylor, D. M. (2005). Adolescent suicidality: Who will ideate, who will act? *Suicide and Life-Threatening Behavior*, V(35). 425 - 435.
- Muuse, R.E.(1996). *Theories of Adolescence*, New york, Sixth Edition, Mc Graw Hill, Inc.
- Nickerson, A., B., & Slater, E., D. (2009). School and community violence and victimization as predictors of adolescent suicidal behavior. *School Psychology Review*, V(38): 218–232.
- Olson, D. H. (1993). *Circuplex Model of Marital and Family Fuctioning*. (Ed:F. Walsh) Normal family processes. (Second Edition), pp. 75-83.
- Gander, M. J. & Gardiner, H. W. (2007). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. (Çev: B. Onur, A. Dömez, N. Çelen). Ankara: İmge Yayınevi.
- Parrott, D. J., Adams, H. E., & Zeichner, A. (2002). Homophobia: Personality and attitudinal correlates. *Personality and Individual Differences*, V(32): 1269–1278.
- Pickett, W., Craig, W. Harel, Y., Cunningham, J., Simpson, K., & Molcho, M. (2005). Cross-national study of fighting and weapon carrying as determinants of adolescent injury. *Pediatrics*, V(116): 855–863.
- Reinherz, H. Z., Giaconia, R. M., Silverman, A. B., Friedman, A., Pakiz, & Frost, A. K., et al. (1995). Early psychosocial risks for adolescent suicidal ideation and attempts. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, V(34). 599–611.
- Suido, S., M., Shaunessy, E., Thalji, A., Michalowski, J., & Shaifer, E. (2009). Sources of stress for students in high school college preparatory and general education programs: group differences and associations with adjustment. *Adolescence*, V(44). 925- 948.
- Şirvanlı-Özen, D. (1998). Eşler Arası Boşanmanın Farklı Yaş ve Cinsiyetteki Çocukların Davranış ve Uyum Problemleri ile Algıladıkları Sosyal Destek Üzerindeki Rolü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Safran, J.D. (1990). Towards a refinement of cognitive therapy in light of interpersonal theory. *Clinical Psychological Review*, V(10): 87-105.
- Senemoğlu, N. (2007). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim : Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Gönül Yayıncılık Ltd. Şti.
- Sim, H. (2000). Relationship of daily hassles and social support to depression

Ergenlerin Kişilerarası İlişkilerini Etkileyen Sosyal Yaşantı Değişkenlerinin İncelenmesi

and antisocial behavior among early adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, V(29): 647-659.

Sorias, D. (1986). Sosyal beceriler ve değerlendirme yöntemleri, *Psikoloji Dergisi*, V(5): 25-26.

Uzamaz, F. (2000). Sosyal Beceri Eğitiminin Ergenlerin Kişilerarası İlişki Düzeylerine Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Yavuzer, H. (2010). *Çocuk Psikolojisi*. (20. Basım). İstanbul. Remzi Kitapevi.